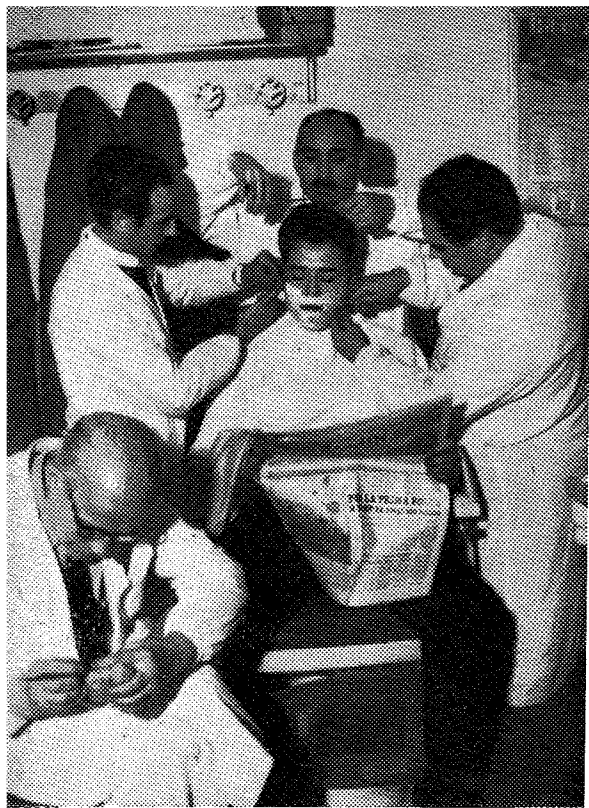

Met ontzetting en verbijstering kreeg ik deze foto in handen. Maar voor ik het vergeet, dit kursiefje gaat over mannen, is voor mannen en is totaal onschuldig. Met borreltafelgrappen of gekleurde tijdschriften „voor mannen” heeft het niets te maken. Werkelijk niet. Het slachtoffer op deze foto wordt door vier volwassen mannen behandeld: geknipt, geschoren, gemani- en gepedikeerd, tegelijkertijd. Hij zelf laat het wereldgebeuren dan nog tot zich komen. En de laatste eilanden van betrekkelijke rust voor een man, de kapperssalons zijn hiermede gezonken, en onder gegaan in de maalstroom van de haast en de onrust.

Weg is het rustige zitten, het slome gesprek over het weer of over Holland-België, het uitrusten in een perfecte kinderstoel, het angstige zelfonderzoek in de spiegels, het kasopmaken van eigen leven, het moment van bezinning, het tijdelijk besloten bestaan in de waanzinnige wereld. Vier man sterk vijlen, knippen, scheren, praten, frunniken en hannesen aan dit slachtoffer.

Waarschijnlijk staat een vijfde man met stopwatch achter deze ploeg en binnen vijf minuten staat het slachtoffer weer op straat, kaal en arm, als een kerkrat. De fooi zal minstens het vijfvoudige moeten zijn van vroeger. Het zal niet lang meer duren of een stuk of wat chirurgen zullen aan komen zetten om even een moderne narkose toe te passen en de blinde darm eruit te wippen; dat gaat dan in een moeite door. Zij die dit wensen kunnen dan ook nog een snel-analyse krijgen, uitgevoerd door een psychiater.

Ik weet wel wat mij te doen staat. Ik ga mij niet in deze maalstroom storten. Ik laat als Robinson Crusoe het haar groeien, tot er vlechtjes gemaakt kunnen worden. Ik zal kappers mijden als oorden van verderf, ik zal mijn kinderen zelf gaan leren knippen om een pot en ik zal deze tweede revolutie aan mij laten voorbijgaan. Ik zal blijven strijden voor het herstel van de oude rust bij de kapper; voor de Wereldkroniek van 1948 bij het wachten, voor het kalme „verrijzen in de spiegel als een ijsberg, waarlangs de gladde schaar zijn snavel strijkt,” zoals Nijhoff schreef in Awater. Bij deze moderne onderneming heb ik niet de minste belangstelling.

MENS

en Wereld

Zesde Nieuwjaarsbrief

Het jaar 1956 zal te boek staan als een jaar van ontgoocheling. Zelden is het mensdom zo tussen hoop en vrees heen en weer geslingerd. Aan de illusie van een ontspanning der wereldverhoudingen is wreed de bodem ingeslagen. Mensen en volken zijn zwaar geschonden. Geweld en haat hebben hun heerschappij uitgebreid. Wat blijft er dan te hopen voor hen, die op de mens en zijn mogelijkheden hun leven willen bouwen?

Eén Wereld

Meer dan ooit leeft de mens in een wereldverband. De menselijke situatie wordt in aanzienlijke mate bepaald door de verhoudingen en krachten, die in die wereld werken. Toen in het begin van het afgelopen jaar het stalinistisch afgodsbeeld ontluisd en ontmaskerd werd, dat tientallen miljoenen op deze aarde in zijn demonische ban gevangen hield, leken normaler, menselijker verhoudingen in het verschiet. Na lange jaren van een „koude oorlog”, die de volken materieel en geestelijk onder zware druk stelde, scheen een „vreedzaam-naast-elkaar-leven” de overgang tot een waarachtige samenleving der volken in vrede te kunnen vormen. Er kwamen openingen in hermetische afscheidingen, mogelijkheden tot vrijer contact, eerste voorwaarden voor menselijke verstandhouding. Er kwam beweging in een schijnbaar verstand volkencomplex. De vrijheid was onderweg en leek onstuitbaar. In Polen was zij halverwege, in Hongarije behaalde zij slechts een al te kortstondige triomf... Helaas! Er zijn reeds woorden genoeg gewijd aan de tragedie van een volk, dat met elementaire kracht opstond voor het recht, zichzelf te zijn, maar verraderlijk werd neergeslagen. Het is ook genoegzaam bekend, dat het eigenmachtig zoeken van recht door Engeland en Frankrijk en door een getergd Israël, een wel uiterst noodlottig samenvallen der omstandigheden betekende.

Beide processen stonden in verloop en uitwerking niet los van elkaar. Al wist de organisatie der Verenigde Naties althans in het nabije Oosten zich te doen gelden, de internationale rechtsorde werd tot in de kern bedreigd. Ook in Egypte is wel onschuldig bloed vergoten en dat heeft het wantrouwen en de haat der gekleurde miljoenenmassa's tegen de wereld der blanken ontstellend aangewakkerd. Haat en vrees zijn destruktieve machten. Hun vergiftigende invloed bleek mede uit onmenselijkheden, tijdens de Hongaarse burgeroorlog van weerszijden begaan. Zij zijn ook werkzaam op andere plaatsen in de wereld, waar volken elkaar naar het leven staan. Een zwakke, vale weerschijs trad veront-rustend aan de dag in ontsporingen, waartoe de massale reacties op het gebeurde in de Westerse

Evenals vorige jaren heeft het hoofd-bestuur van het Humanistisch Verbond zich ook nu weer met een nieuwjaars-brief tot het Nederlandse volk, meer in het bijzonder tot het buitenkerkelijk deel, gericht. In deze boodschap, die op zondag 30 december 1956 door de verbonds-voorzitter dr. J. P. van Praag voor de radio werd uitgesproken, werd vooral aan de tragische gebeurtenissen die zich in de laatste maanden van het afgelopen jaar op het wereldtoneel afspeelden, aandacht geschonken. U vindt deze brief die een opwekking wil zijn tot geestelijke weerbaardheid, op deze en de volgende pagina in zijn geheel afgedrukt.

landen hier en daar leidden. Een alarmsignaal voor wie in geestelijke weerbaardheid het laatste bolwerk van vrijheid en beschaving zien.

Bij de verscherping der wereldverhoudingen mag onder geen beding het probleem der laag-ontwikkelde volken in het gedrang geraken. Zo lang twee-derde der wereldbevolking door honger en ziekte wordt geteisterd en deze bedreiging nog voortdurend toeneemt, is strijd daartegen het eerste gebod der menselijke verbondenheid. Het gaat hierbij niet alleen en misschien zelfs niet in de eerste plaats om louter materiële bijstand. Wat hierbij gevraagd wordt is tevens volledig en juist begrip voor de emancipatie-processen, waarin deze volken gewikkeld zijn. In hun moeizame opgang naar menswaardiger samenleving hebben zij aanspraak op onze fundamentele sympathie en de daadwerkelijke beleving van onze menselijke solidariteit. Van daaruit zijn wederzijds contact en samenwerking in gelijkwaardigheid mogelijk, die voor beide zijden vruchtbaar en verrijkend, materieel en geestelijk, kunnen werken.

Eigen taak

Het moderne humanisme hoopt vooral in deze zin zijn bijdrage tot vreedzamer wereldverhoudingen te kunnen leveren. In Nederland houdt het daarbij allereerst op een betere verstandhouding met de volken van Indonesië het oog gericht. Het hoopt door eigen contacten met geestverwante groeperingen in Indonesië aan een toenadering als voorwaarde tot samenwerking der beide volken mee te kunnen werken.

In dit verband gevoelt het Humanistisch Verbond zich gesterkt door het bestaan van een

(Zie verder: pag. 2)

(Vervolg van pag. 1)

internationale organisatie, de International Humanist and Ethical Union, die een bescheiden maar geleidelijk groeiende aanhang en aansluiting vindt in steeds wijder over de aarde verspreide gebieden. Met name bieden de toenemende kontakten met Aziatische en Afrikaanse geestverwante groeperingen vruchtbare mogelijkheden tot intensiever samenwerking aan de wereldproblemen van deze tijd. Daarbij zal het moderne humanisme zich vanuit zijn besef van menselijke solidariteit keren tegen elke apartheidstendentie en diskriminatie-neiging, die deze menselijke verbondenheid doorkruist en verstoort. Aan al deze kwesties zal als onderdeel van de inhoud, die de humanistische gedachte heeft, aandacht worden gewijd op de Internationale Zomerkonferentie, die de I.H.E.U. in 1957 te Londen belegt en waaraan voormannen op het gebied van het Internationale organisatieleven hun medewerking hebben toegezegd.

Mens en techniek

Te Londen zal ook het sociale vraagstuk, zoals het in de nationale samenleving aan de orde wordt gesteld, ter sprake komen. Dit concentreert zich hoe langer hoe meer om de vraag van de menselijke betrekkingen in het bedrijfsleven en de verhouding van mens en techniek. Wat de eerste vraag betreft, zal het humanisme elke ontwikkeling in de richting van een eerlijk en volwaardig partnerschap der bedrijfsgenoten ondersteunen, waarbij overigens een gezond functioneren in de ruimere samenleving, zowel naar de kant van de producenten als konsumenten, nimmer uit het oog mag verloren worden. Afgezien van de alles overschaduwende kwestie van de menselijke hantering der kernsplittingsenergie, spitst het vraagstuk der techniek zich in onze tijd hoe langer hoe meer toe op het verschijnsel van „automation”, de zo volslagen mogelijk automatisch verlopen- de bedrijfsgang. Van de menselijke kant gezien, worden hier perspectieven geopend, die een toenemende vergeestelijking van de menselijke arbeid en een bevrijding uit arbeidsdwang kunnen brengen.

Maar bij de overgang naar deze zgn. „Tweede Industriële Revolutie” zullen de offers aan menselijk leed voorkomen kunnen en moeten worden, die de Eerste in een vorige eeuw heeft geleverd. Daarnaast is er de vraag, hoe de mens de materiële verzorgingsmogelijkheden, die de techniek tot in het oneindige lijkt te vermeerderen, onder controle van een normenstelsel kan brengen en houden, dat op een zinvol, menswaardig bestaan is gericht. Ongetwijfeld is de technische ontwikkeling mede van invloed op de maatschappelijke positie van de vrouw. Een verdergaande inperking van de vereiste beroepsarbeid en de uitbreiding van de beroepsgroep der diensten, zoals onderwijs, maatschappelijk werk, gezondheidszorg e.d., vergeleken met die van landbouw en nijverheid, zullen de sociale basis voor de aanspraak van de vrouw op volstrekte gelijkwaardigheid met de man versterken. Daardoor wordt overigens voor de humanist aan de morele klem van deze aanspraak niets toe- of afgedaan, zoals hij evenmin de ogen kan sluiten voor de speciale functie, die de vrouw blijft toebedeeld in het gezinsleven en waarmee bij haar verdere sociale emancipatie ten volle rekening moet worden gehouden.

De zin der vrijheid

Dit gezinsleven acht het moderne humanisme een der beslissende factoren in de vorming van de jeugd. Mede op grond van de ervaring van hen, die vanuit de humanistische gedachte zich met gezinszorg e.d. intensief bezighouden, is de ontzetting, waaraan het gezinsleven blootstaat, als een der oorzaken te beschouwen voor de ontsporingen, die in de gedragingen vooral van de rijpere jeugd over de hele wereld worden signaleerd. Overigens

moet men al deze „ontsporingen” vooral niet over één kam scheren. Het is gevaarlijk als „nihilisme” te veroordelen, wat veelal niet anders dan het prijsgeven van verstarde normen en opvattingen betekent. De spontane vrijheidszin, waaraan de jongeren in de landen der onderdrukking met een volstrekte zelfopoffering uiting gaven, evenals het sterke medeleven met dit gebeuren in brede kringen van de jeugd in naburige landen, kan veel kritiek op de jeugd van heden tot zwijgen brengen. Maar beide ervaringen hebben tevens onthuld, welk een pijnlijk tekort aan oordeelsvorming en richtingsbesef bij velen van deze jongeren aanwezig was, die bereid waren zich te offeren voor een vrijheid, welke voor hen geen duidelijke geestelijke inhoud had. Nationaal en internationaal, met name ook ten aanzien van de vele vluchtelingen uit de landen van onderdrukking, ligt hier een enorme opgave, waaraan ook het humanisme zich niet zal mogen onttrekken.

De school

Geestelijke vorming in de zin van oordeels- en karaktervorming is bepaald niet de sterke kant van ons onderwijs. Het is een omstreden punt in de onderwijswereld, met name in de kringen van het openbaar onderwijs. De aarzeling, zich met een algemener geestelijke vorming in te laten, komt ten dele voort uit een zeker konservatisme en ten dele uit angst, zich aan koud water te branden. Het moderne humanisme in Nederland gevoelt een bijzondere verantwoordelijkheid voor de algemene, d.i. meestal de openbare school. Niet omdat het deze, naar men van klerikale zijde wel doet voorkomen, als zijn bijzondere operatie-terrein beschouwt en haar in zekere zin zou willen „koloniseren”. Maar wel gevoelen wij een zekere voldoening over het bestaan van instellingen in ons land, waar althans een deel van de Nederlandse jeugd uit verschillende kring in de mogelijkheid verkeert, ongedwongen met elkaar om te gaan en althans onopzettelijk tot een zekere ruimheid en verdraagzaamheid te worden opgevoed. Terwille van de bloei der openbare school, de verrijking van onze jeugd en de geestelijke gezondheid van ons volk willen wij die school openstellen voor een vormingstaak, die in laatste instantie door de levensovertuigingen, welke in ons volk leven, wordt gevoed.

Natuurlijk in overeenstemming met het niveau, door elke leeftijdscategorie vereist. En bovenal onder garantie van die gelijkberechtiging der levensovertuigingen, die men te onzent zo moeilijk in praktijk weet te brengen. Wij willen ruimte op de openbare school, met name ook voor de bijbel. Maar niet onder valse vlag en niet in een geest van diskriminatie t.a.v. andersdenkenden, christelijk of niet-christelijk. Bij alle openheid blijven wij waakzaam tegen

In verband met de feestdagen in de tweede helft van december was het onmogelijk dit nummer van Mens en Wereld op 5 januari te doen verschijnen. Ons eerste nummer in 1957 verschijnt daardoor op zaterdag 12 januari, nog net niet te laat om al onze lezers een voor- spoedig en voor het humanisme in Nederland bevredigend jaar toe te wensen.

REDAKTIE MENS EN WERELD

pogingen, dit openbaar onderwijs te kerstenen. De openbare school blijve een gemengde school. Dan kan zij het symbool zijn voor een geestelijk federalisme, dat voor ons volk met zijn geestelijke verscheidenheid de enige mogelijke vorm is voor een hechte eenheid.

Kerstening van de openbare school houdt voor velen het perspectief in van een verchristelijking van de Nederlandse staat. Die roep heeft in verschillende toonaarden geklonken en klinkt telkens weer door. Ook daartegen is waakzaamheid geboden. Het Humanistisch Verbond voelt zich hier op een post, waar het meer heeft te beschermen dan het eigen recht alleen. Het gaat hier om een van Nederlands nobelste tradities, die der geestelijke verdraagzaamheid. Maar verdraagzaamheid in een positieve zin, in open en eerlijke confrontatie met de andersdenkende. Het is meer dan men in een, vooral geestelijk verscheurde wereld verwachten kan.

Geestelijk weerbaar

Aan het moderne humanisme is elk onwettelijk idealisme vreemd. Het weet de mens tot alles in staat en tot alles bestemd, ten goede en ten kwade. Het heeft besef voor de tragiek van het leven van mensen en volken, over heel de wereld en door alle tijden. En het weet, dat de mens het met dit leven, met al zijn tekorten, in deze wereld wagen moet. In de situatie van 1957 is het leven meer dan ooit een waagstuk, zowel in wereldverband als in de engere kring van ons dagelijks bestaan. Maar juist de mens, die zich van dit waagstuk bewust is, kan de verantwoording voor dit leven aanvaarden en er zin en inhoud aan geven. Waar- toe wij u bij het begin van dit nieuwe jaar willen oproepen is, met ons ernaar te streven, dit waagstuk de moeite waard te maken. Ons leven geestelijke inhoud geven, het produktief maken voor onszelf en onze medemensen, dat kan ons een weerbaarheid verlenen, die ons doet standhouden onder ernstige bedreigingen en zware tegenslagen. Het is een geestelijke weerbaarheid, die wij in het komende jaar ten minste zozeer zullen behoeven, als in het jaar der ontgooche- ling, dat achter ons ligt.

Wie droomt niet . . .

*Wie droomt niet 't leven zonder smaad?
Groot, schoon, vol avonturen.
Wie valt niet in die hoge staat
die niet vermag te duren
door eigen hand of anders hand?
't Gevolg is om het even.
Een elk vecht in zijn eigen trant.
't duel met het eigen leven.*

*Doch geef den vijand alle eer.
Sta op en steek bazuinen.
Begin opnieuw en bouw maar weer
Arcadië op de puinen.*

CLARA EGGINK

Uit: De rand van de horizon. Uitg. N.V. de Arbeiderspers.

Verlaat eerbetoon aan de ketter Spinoza

Op 3 september vond achter de Nieuwe Kerk in Den Haag een kleine plechtigheid plaats. Bij het graf van Spinoza werd een gedenksteen onthuld: een staande zerk van natuursteen, waarin een basreliëf van de beeltenis van Spinoza voorkomt, terwijl hieronder een zwarte bazaltsteen uit het meer van Galilea is geplaatst met in hebreeuwse letters het woord „Amcha” (uw volk). Driehonderd jaar nadat de Joodse gemeente de banvloek over Spinoza had uitgesproken, hebben velen in Israël door dit eerbetoon uiting willen geven aan hun verering voor de grote wijsgeer.

In moderne Joodse kringen is niet iedereen het thans meer eens met het in 1656 gevelde vonnis, waarbij Spinoza met de volgende woorden uit de Joodse gemeente werd gestoten:

„De heren van de Kerkeraad doen u weten hoe zij, sedert lange tijd kennis genomen hebbende van de slechte meeningen en werken van Baruch d'Espinoza, hem op verschillende wegen, en door beloften, poogden terug te brengen van zijn slechte weg, en hem niet kunnen genezen, maar dagelijks meer kennis krijsende van de afschuwelijke ketterijen die hij deed en leerde, en de ontzettende daden die hij beging, waarvan zij vele geloofwaardige getuigen erlangden, die spraken en getuigden in tegenwoordigheid van gezegden Baruch d'Espinoza...”

Toen dit alles in tegenwoordigheid van de Chachamim (rabbijnen) onderzocht werd, besloten zij, met hun goetvinden (d.w.z. goetvinden der rabbijnen) dat gezegde Baruch de Spinoza zou gevloekt en gebannen worden uit het volk van Israël...

En we waarschuwen u, dat niemand hem mondeling mag spreken, noch bij geschrifte, niemand hem enige gunst mag bewijzen, niemand onder een dak met hem mag verblijven... niemand enig geschrift lezen door hem gemaakt of geschreven.”

Ben Goerion oud-premier van Israël schreef in januari 1954 een artikel, waarin hij verklaarde dat „het dekreet tot uitstoting uit de Joodse gemeenschap evenmin iets kan veranderen aan het feit dat Spinoza een Jood was als de veroordeling van Socrates door de burgers van Athene heeft kunnen verhinderen dat deze beroemd is geworden als een Helleens denker.” De orthodoxe Joden en in het bijzonder de Nederlandse opperrabbijn huldigen echter een geheel ander standpunt. Deze rabbijn heeft te kennen gegeven, dat de denkbelden van Spinoza geheel on-Joods zijn; bovendien is het onmogelijk beslissingen van vroegere rabbijnen ongedaan te maken.

In hoeverre is Spinoza's wereldbeschouwing on-Joods? Spinoza had een geheel Joodse opvoeding genoten en men mag zelfs aannemen, dat het in de bedoeling lag hem tot rabbijn op te leiden. Reeds vroeg had hij echter ook kennis genomen van verschillende niet-Joodse filosofieën en zich verdiept in de klassieke wijsbegeerte. Denkers als de Stoïcijnen, Descartes en ook Giordano Bruno hebben op zijn wereldbeschouwing grote invloed gehad. Spinoza's metafysika, zoals hij die tenslotte neergelegd heeft in zijn „Ethica” was een wonderlijke syntese van een oosters momisme of pantheïsme en een westers rationalisme.

De werkelijkheid is kenbaar door de rede, meende Spinoza. Hij gebruikte bij de opbouw van zijn wijsgerig stelsel zeer consequent de wiskundige methode en ging uit van enige axioma's (grondstellingen) waarop hij zijn systeem opbouwde. God en de wereld zijn één, aldus Spinoza's monistische grondstelling. De natuur, de wereld is dus niet Gods schepping, zij is God. Spinoza benadert het goddelijke niet vanuit een traditioneel geloof, evenmin vanuit het gevoel, doch vanuit het redelijk begrip. Consequenter dan Descartes liet hij alle traditionele geloofsvoorstellingen vallen. In zijn „Ethica” lezen wij: „Onder God versta ik het volstrekt oneindig wezen; d.w.z. een substantie uit een oneindig aantal attributen bestaande, die ieder op zichzelf een eeuwig en oneindig wezen uitdrukken.” De natuur, de wereld kan dan ook niet geschapen zijn op een bepaald ogenblik, zij is eeuwig. De natuur is niet iets minderwaardigs, de geest niet iets méérwaardigs, doch beide zijn deel van Gods wezen. Men kan hier wel onderscheiden, doch niet scheiden.

De God-Substantie heeft een oneindig aantal attributen. De mens kent hiervan slechts twee: bewustzijn en ruimtelijk zijn. De mens is evenals ieder dier, iedere plant, elk voorwerp een modus, een bestaanswijze van God. Er kan hier dus geen sprake zijn van zondeval, van vervreemding van God en mens, aangezien de mens deel is van God of het Al-Ene.

Spinoza zag mens en wereld geworteld in en gedragen door een eeuwig zijnde substantie die hij God noemde, waaruit alles voortkomt en waarin alles terugkeert. Hij verleende het vergankelijke een glans van eeuwigheid: „Al wat is, is in God en niets is zonder God bestaanbaar noch denkbaar.” In deze werkelijkheid heerst een strenge kausaliteit: „In de wereld der dingen bestaat niets toevalligs”. Deze kausaliteit kan nimmer verbroken worden: Wonderen zijn onbestaanbaar. De natuurwetten zijn identiek met de goddelijke wetten. Het absolute is in wezen redelijk, anders zou de wereld een chaos zijn. Al het zijnde is verbonden in één onverbreekelijke samenhang en niets ontstaat zonder een oorzaak. In Spinoza's leer vinden wij naast een radikaal rationalisme een mystiek besef van verbondenheid met het Al-Ene, dat vergelijkbaar is met de mystiek van een Dante (Paradiso 33), een Meister Eckehart en vele oosterse denkers.

Deze Hollandse wijsgeer was geen moralist. Hij wilde iedere morele oordeelveling laten vallen, immers alles is noodzakelijk zoals het is. Hij beschouwde „de menselijke handelingen en begeerten alsof er sprake ware van lijnen, vlakken en lichamen”. Zijn streven was er op gericht het menselijke handelen zo objectief mogelijk te beoordelen „zonder erom te lachen of te wenen, zonder ze te verafschuwen, met het enige doel ze te begrijpen.” Onvermoeid heeft Spinoza gezocht naar begrip en waarheid, waarbij hij tot deze overtuiging kwam: „Het ware geluk is voor de mens niet te vinden in schatten, eer of wellust, maar alleen in die blijde gemoedsrust, die uit het helder inzicht in het oneindig verband aller dingen geboren wordt.” Zelf ongeneeslijk ziek schreef hij: „De vrije mens denkt aan niets minder dan aan de dood, zijn wijsheid bestaat

niet in overdenking van de dood maar van het leven.”

Ten aanzien van zijn staatkundige opvattingen zoals deze geformuleerd zijn in zijn „Tractatus Theologico-Politicus” kan opgemerkt worden, dat zij veelal het stempel dragen van de tijd, waarin Spinoza leefde en niet meer geheel en al de onze zijn. Onaanvaardbaar voor ons is zijn stelling, dat macht en recht identiek zijn.

Doch wij onderschrijven nog geheel en al deze konklusie: „Ik zeg, dat het doel van de staat niet is om de mensen uit redelijke wezens tot beesten of automaten te maken, maar daarentegen te bevorderen, dat hun geest en lichaam veilig hun functies kunnen verrichten en dat zij zelve hun vrije rede gebruiken en niet met haat, toorn of listigheid strijden en zich niet vijandig jegens elkaar gedragen. Derhalve is het doel van de staat in waarheid de vrijheid.”

Spinoza verdedigde de vrijheid van woord en geschrift en keerde zich tegen iedere dogmatische intolerantie. Wel wilde hij deze vrijheid onthouden aan die intolerante sekten, welke anderen om hun afwijkende ideeën willen vervolgen. Hij bepleitte voorts de scheiding van kerk en staat, een novum in zijn tijd. De godsdienst zag hij louter als een middel om orde en rust in de staat te bewaren: geloof heeft niets te maken met waarheid. Hij behoorde (evenals Erasmus) tot de pioniers van de wetenschappelijke bijbelkritiek. Voor Spinoza was de bijbel geen bijzondere goddelijke openbaring, doch een zuiver menselijk geschrift. Zo wees hij er terecht op, dat de boeken, die aan Mozes toegeschreven worden, onmogelijk door deze Joodse leider samengesteld konden zijn.

Hoewel radikaal zijn ideeën waren blijkt wel uit deze zinsnede uit een brief aan een vriend: „Wat het dogma van sommige kerken aangaat, dat God de natuur van de mens aannam, dat schijnt mij toe, alsof iemand mij zou willen wijsmaken, dat de driehoek de natuur van een vierkant aangenomen had.”

Begrijpelijk is, dat noch de Joodse gemeente, noch de calvinistische predikanten erg ingenomen waren met Spinoza's nieuwichterij. Hierbij kwam nog, dat de Joden, die hier immers als vluchtelingen gastvrijheid genoten, niet gaarne door de revolutionaire ideeën van één

(Zie vervolg pag. 4)

(Slot van pag. 3)

hunner, de predikanten en de overheid tegen zich in het harnas wilden jagen. Overigens moet gezegd worden dat Spinoza weinig propaganda voerde voor zijn libertijnse ideeën en zijn werken anoniem liet verschijnen, dit in overeenstemming met zijn lijfspreuk „Caute” (voorzichtig)! Zijn „Ethica” verscheen zelfs eerst na zijn dood.

Gelukkig is hem dan ook het lot van Michel Servet (in 1553 in Genève door de calvinisten als ketter verbrand) en Giordano Bruno (door de katholieken in 1600 op dezelfde wijze ter dood gebracht) bespaard gebleven. Wel heeft hij grote moeilijkheden ondervonden. Een fanatikus heeft zelfs gepoogd hem te vermoorden. Na het uitspreken van de banvloek, wist de Joodse gemeente de Amsterdamse overheid te bewegen Spinoza het verblijf in deze stad te ontzeggen. Hij vestigde zich eerst in Ouderkerk, vervolgens in Rijnsburg en Voorburg en tenslotte in Den Haag.

Fanatieke bestrijders van zijn leer waren er vele. Een Duitse teoloog schreef een boek „Over de drie grote bedriegers (Herbert van Cherbourg, Thomas Hobbes en Benedictus de Spinoza) waarin men over Spinoza kan lezen: „Moge de laatstgenoemde de schurft krijgen! Maar wie is hij dan? Hij heet Benedictus (de gezegende), maar beter ware hij Maledictus (de vervloekte) genoemd, want deze aarde, door de goddelijke vervloeking met doornen (terra spinosa) bezaaid, heeft nimmer een vervloekter mens, een mens met doorniger werken gezien.” En een Zeeuwse predikant schreef na Spinoza's dood (1677) dit graf-schrift:

„Spouw op dit graf. Hier ligt Spinoza. Was zijn leer daar ook bedolven! Wrocht die stank geen zielspest meer.”

Doch Spinoza's leer heeft ondanks banvloek en verkettering de eeuwen overleefd. Zijn geest drukte een stempel op het wijsgerige denken van velen na hem. Lessing sloot zich tegen het eind van zijn leven bij Spinoza aan: „Indien ik mij naar iemand moet noemen, dan naar Spinoza, ik weet niemand anders.” Goethe getuigde, dat van alle denkers Spinoza hem het meest had gegeven: „... het scheen mij toe of een groot en vrij uitzicht over de fysieke en morele wereld voor me openging.” Ook Schiller en Schelling ondergingen Spinoza's invloed. Hegel kritiseerde in zijn „Geschichte der Philosophie” Spinoza's leer, doch duidelijk sprak hij óók zijn waardering uit in deze woorden: „Wenn man anfängt zu philosophieren, so muss man zuerst Spinozist sein. Die Seele muss sich baden in diesem Aether der einen Substanz, in der Alles was man für wahr gehalten hat, untergegangen ist.” („Als men begint te filosoferen, dan moet men eerst Spinozist zijn. De ziel moet zich baden in de eter van deze ene substantie, waarin alles dat men voor waar heeft gehouden, is ondergegaan”).

In Nederland heeft Spinoza invloed uitgeoefend op figuren als de filosoof dr. J. D. Bierens de Haan en de dichters Gorter en Verwey. Ook wij, moderne humanisten, eren in Spinoza één van onze grote voorgangers en leermeesters. Zijn werk is een wekroep om bezinning op waarheid en waarden, die gelden voor alle tijden.

In deze tijd van skepticisme en pessimisme is het goed te herinneren aan zijn woorden: „Weldoen en blij zijn is de taak van de door de rede geleide mens.” Hij behoedt ons ook voor al te hooggespannen verwachtingen ten aanzien van de mens en de toekomst: „Want indien de redding voor het grijpen lag en zonder grote inspanning te bereiken was, hoe ware het dan wel mogelijk dat zij door bijkans iedereen wordt voorbij gezien? Doch al het voortreffelijke is even moeilijk als zeldzaam.”

P. KRUG

MOZART

en de hedendaagse kunst

HET „Mozartjaar” loopt ten einde. Er zijn in dit jaar zeer veel werken van Mozart – en vooral ook nog weinig bekende – ten gehore gebracht en er is eveneens zeer veel over hem geschreven. Mede naar aanleiding van de cursus „Humanisme en Kunst” (of liever het verslag van de „Zomerschool” in M. en W., Schr.) lijkt het de moeite waard te zoeken welk antwoord de figuur Mozart zou kunnen hebben voor de problemen die zich in de hedendaagse kunst voordoen. Mozart in zijn universele, onpeilbare, bijna heimzinnige grootheid, móet ons dit antwoord reeds geschonken hebben.

Eigenschappen van Mozart's muziek, die de luisteraar altijd weer tot verrukking brengen zijn o.a.: de uiterste soberheid van middelen en het vermijden van omhaal van noten – iedere noot staat onherroepelijk op de juiste plaats (waardoor de, meestal eenvoudige, melodische indringing, bijna magische, bevrijdende kracht verkrijgt); de volmaakte innerlijke samenhang tussen de verschillende delen van concerten en symfonieën; en bovenal het ontstegen zijn aan alle opzettelijkheid. Mozart's muziek geeft nooit de indruk „gekomponeerd” te zijn, ze lijkt even vanzelf uit hem te zijn gevloeid als water uit een bron. En of dit water nu vreedzaam voortkabbelt langs met viooltjes getooide bosweiden, of dat het de luisteraar als een bruisende rivier met onontkoombare macht voortstuwt naar onbekende gebieden (b.v. finales pianokonzert in c kl. en van piano-vioolsonate in a gr. kv 526) of zich verzamelt in een bijna grondeloos bergmeer, waarin donkere spinnen gelaten hun verveend beeld spiegelen (b.v. adagio strijkkwintet in g kl.), dit water wordt nooit of te nimmer troebel. Het blijft doorzichtig, zuiver als kristal, zodat men zich na een bad er in als herboren voelt. Men zou van levend water kunnen spreken.

Mozart is zo volkomen zeker van de waarde van z'n kunst, dat hij verheven is boven alle nadrukkelijkheid en gewichtigdoenerij en zich in z'n muziek telkens een sprankelende humor kan permitteren, zoals bijv. in de finale van het vioolkonzert in g gr., die als het ware met 'n olijk knipoogje eindigt.

Daar staat hij voor ons, het kleine mannetje met z'n door de pokken geschonden gezicht en lelijke, grote neus; gekweld door lichamelijk onbehagen en pijn, langzaam maar zeker vergiftigd door een sluipende kwaal; achtervolgd door schulden; veronachtzaamd door een samenleving, voor welke het nieuwe van het genie Mozart al lang af was; niet naar waarde geschat door z'n vrij oppervlakkige vrouw, in z'n verlangen naar een grote liefde waarschijnlijk nooit werkelijk bevredigd... En na de luisteraar dan met zalige schoonheid te hebben gelaafd, lijkt hij hem een knipoogje van verstandhouding te geven – over het grote, kostelijke wonder, dat ergens in het leven verscholen ligt, dieper dan smart en vreugde – omdat het niet gesplitst kan worden in die twee, en dat hij en de luisteraar samen in zijn muziek hebben mogen doorvoelen.

En in het beeld van deze man, die ons te midden van al z'n misère en teleurstellingen deze glimlach, dit knipoogje schenken kan, in

dit beeld ligt misschien wel de kern van Mozart's betekenis voor onze tijd.

Een vraag die zich bij besprekingen over kunst en samenleving altijd weer naar voren dringt is, „Waarom is de hedendaagse kunst voor de ontvangende mens zo moeilijk verstaanbaar?” En hierop volgt dan een antwoord, dat eigenlijk het karakter van een vergoelijking draagt: „Ja, de kunstenaar kan nu eenmaal niet anders, geschokt als hij wordt door het beangstigende wereldgebeuren, de vegaande karakterontledingen van de psychologie,” enz., enz.

Goed beschouwd zou de hedendaagse kunstenaar dus een speelbal zijn van de beklemmende omstandigheden. Z'n kunst zou te vergelijken zijn met een uitslag, door een of andere ziekte onherroepelijk op 'n lichaam te voorschijn gebracht. Hij is willoos intermedium. En waarschijnlijk is 't dit, hetgeen het publiek, bewust of waarschijnlijk veelal onbewust, niet wil. Het heeft reeds genoeg aan eigen wereldangst, het hunkert juist naar verlossende schoonheid. Het instrument echter bepaalt de toon: uit 'n studiovool kan men geen stradivariusgeluid halen. Van een kunstenaar, die verkrampd zit in wereldangst en -leed kan men geen bevrijdende scheppingen verwachten.

Heeft Mozart hier met zijn gehele wezen niet een afdoend antwoord? „Kunst, die waarlijk verlossen kan, moet vrij zijn van het zelf...” Werkelijk, als ooit een mens reden te over heeft gehad tot zelfbeklag, angst voor het zelf, is het Mozart wel geweest. En in zijn ruim 600 werken is daarvan niets te bespeuren. Zelfs met de dood reeds in het lichaam, door gruwelijke zorgen gekweld, schept hij muziek, die de mens van een 165 jaar later uit diens somberste toekomstverwachtingen voert in de gelukzaligheid.

Nu kan men een mens evenwel niet bezien, buiten zijn tijd. Eerst naar het einde van Mozart's leven toe begon, in grote lijn althans, het persoonlijk lijden als iets van gewicht in de algemene belangstelling te komen (hetgeen omstr. 1830 zelfs in de mode tot uitdrukking komt: men moet er dan zo broos en lijdend mogelijk uitzien en met vaardigheid kunnen flauwvallen...) Tegelijk met het ontwaken van deze algemene belangstelling voor het persoonlijk lijden en als gevolg daarvan het ontstaan van het streven naar zorg voor de persoon, groeit onherroepelijk als tegenhanger – als 'n schaduw naast een lichaam – de ikerichtheid.

Want de vraag is: is het individuele bestaan tegenwoordig nu werkelijk zoveel gevaarlijker en onmogelijker dan vroeger? Goed beschouwd toch zeker niet! Integendeel, het percentage mensen, dat de volwassen leeftijd en de oude dag bereikt, is oneindig veel groter dan vroeger. De pijn is voor een groot deel overwonnen; veel, vroeger dodelijke, ziekten zijn te genezen. En in het westen, waar juist de levensangst het duidelijkst is, is de honger toch wel uitgebannen.

De dreiging van oorlogen dan? Maar oorlogen waren in het verleden ook zo plezierig niet, met hun aangename usance van automatische plundering, moord en verkrachting! En

(Zie vervolg pag. 5)

(Vervolg van pag. 4)

dit dikwijls nog jaren na de werkelijke oorlog, als huurtroepen brandschattend rondtrokken op zoek naar voldoening. Om nog te zwijgen van de ontzettende epidemieën van pest e.d., en de zeer geringe rechtszekerheid die men had...

Neen, het hedendaagse individuele bestaan is stellig stukken veiliger dan dat van vroeger tijden. En misschien zit hem o.a. nu juist hier wel de knoop: de mens uit het verleden was betrekkelijk zo weinig zeker van z'n bestaan dat hij met deze gedachte wel verzoend moest leven. En wij, twintigste-eeuwers, zijn bezig ons bestaan zo veilig te maken met gezondheidszorg, sociale voorzieningen e.d., dat we de dood een heel stuk naar de achtergrond hebben geschoven – zeer zeker in ons bewustzijn. Door het „meer” en „beter” en „makkelijker” verwen, zijn we er naar gaan leven, of de dood een smadelijke gebeurtenis is, die 'n mens kan overkomen, en waarbij de mens tot nu toe dan wel aan het kortste eind trekt... maar ja... wie weet...

Maar door de dood uit het bestaan te willen dringen, niet als reële faktor te aanvaarden, verminken we het leven, dat op die wijze beroofd wordt van z'n tegenspeler. Want leven en dood zijn niet te scheiden. Als op aarde niets meer stierf, zou er geen mogelijkheid meer komen voor het leven om zich te voeden en voort te bestaan. Alle leven op aarde is uitsluitend mogelijk door het sterven. Leven en dood zijn twee aangezichten van eenzelfde ding, als de twee zijden van een geldstuk. Doordat hij de dood niet als reële faktor aanvaardt, kan de moderne mens ook niet in de volle betekenis van het woord leven: z'n belangstelling gaat uit naar verbeteringen in de toestand van z'n bestaan; hij beschouwt, beoordeelt dit. Uit het tintelende leven, dat vrijuit stroomt en van zichzelf niet weet, heeft hij een aange-naam bestaan geknutseld, dat ommuurd ligt tussen talloze zekerheden en – dikwijls zin-loze – gewoonten. Maar men kan het leven niet bezitten in een knus en veilig afgeperkt bestaan. Het leven is beweging, verandering. Als men het ommuurt, is het al niet meer. Het is alsof men licht zou willen vasthouden tussen muren. Het leven kan slecht ervaren worden en ervaring betekent: risico's, ja, de dood aanvaarden.

De moderne mens lijkt op een skieër, die in adembenemende, zalige vaart lange, blanke hellingen afsuist. Plots echter vraagt hij zich af of

z'n tocht niet roekeloos is; hij wordt bang, hij maakt een beweging, a.h.w. om even steun te zoeken aan een tak van een voorbijschietende spar. Maar deze beweging is genoeg om hem uit z'n baan te doen vliegen en verongelucken. Met gebroken ledematen ligt hij daar nu, nergens meer toe in staat...

Het leven is een uitermate hachelijk avontuur. Maar de mens, die uit angst voor dit avontuur „zekerheden” zoekt, komt naast de baan terecht, van waar hij met gebroken elan en vervuld met zelfmeelij kan treuren over z'n verloren kans op een zalige zwiertocht door de werkelijkheid. De zielkunde heeft ons geleerd, dat de mens, die zichzelf in het middelpunt plaatst, als resultaat alleen maar een diepe onvrede in zichzelf kweekt. Het algemene streven naar persoonlijke rechten en zekerheden hebben dit in de westerse mensheid gedaan.

In de tweede plaats durft de moderne mens de stap niet aan, een keuze te doen tussen geloof in een voorzienigheid, en rationele inzichten. Een werkelijk levend geloof, als uitgangspunt van al zijn doen en laten, bezit hij al lang niet meer, maar z'n gevoel van eigen-waarde kan het nuchtere feit, dat de mens niet anders dan één van de talloze levensvormen op aarde is – zij het een merkwaardig uit-groeiende – niet opbrengen. Ook hierdoor staat hij dus buiten de werkelijkheid.

De mens leeft in een schijntoestand; hangt als het ware boven een gapende leegte, waarboven

hij immer druk bezig is een reddingsplankiertje in elkander te timmeren, uit sensaties, hobbies afleiding, genot en beuzelarijen... 's Nachts echter heeft dat vloertje de ellendige eigenschap weer open te vallen; in allerlei slaapmiddelen zoekt de mens dan krachtiger hulpmaatregelen...

Mozart, met al z'n persoonlijke zorgen en problemen, leefde nog ten volle uit een totaliteit van geloof, aanvaarding en zijn. Dat o.a. maakt zijn muziek tot een immer spuitende bron van levend water.

De moderne musikus, hangend, als zijn tijdge-noten, tussen geloof en realiteit, op zichzelf gericht door het streven naar „rechten”, „'n eigen leven”, „eigen expressie” – vooral eigen alles! – zou geen bevrijdende muziek kunnen bren-gen.

Mozart's wezen zegt onze tijd: „Aanvaard, hoe dan ook, het leven. Lééf!!! Ga op in je kunst, in je werk, tot je van jezelf niet meer weet. De enige rechtvaardiging van het leven is, dat het gelééfd moet worden en zonder dat, is het niet. En zonder dat, is er alleen angst en wanhoop...”

Zou in de toekomst een renaissance van het Leven verborgen liggen? Wie zal het zeggen? Maar het is wel zeker, dat een geheel nieuw bewustzijn, een nieuwe training van het mense-lijke besef of misschien wel gevoel, aan de mogelijkheid van een opbloei in de muziek, de kunst, vooraf zal moeten gaan.

M. DEN HERTOOG

Prof. Mr. R. Kranenburg

Nog het einde van 1956 heeft velerlei kring een groot verlies gebracht: hun is, onverwacht, prof. Kranenburg ontvallen.

Van het gehele terrein der rechtsweten-schappen had hij een ongewoon groot deel tot het gebied van zijn biezondere kennis en werkzaamheid gemaakt: het Nederlandse staatsrecht, het staatsrecht van vreemde landen als vooral Engeland en Amerika, de algemene staatsleer, de rechtsfilosofie, en nog meer. Als hoog-leraar, eerst aan de gemeentelijke univer-siteit te Amsterdam, later aan de rijksuni-versiteit van Leiden, heeft hij talloze stu-denten in de beginselen van deze vakken ingeleid, hen vaak in sterke mate be-invloed, maar vooral hen aangemoedigd om met echte wetenschappelijke zin de problemen zelfstandig ter hand te nemen en te doordenken.

Van jongs af aan sterk politiek geïnteresseerd, doordrongen van de plichten die een goed-begrepen staatsburgerschap een ieder oplegt, heeft hij daarnaast zijn gaven, ook zijn kennis en zijn wetenschap, in ruime mate in dienst gesteld van land en volk, van de publieke zaak, als par-lementslid, als voorzitter van de Eerste Ka-mer zelfs, en als lid van de Raad van State. Zo zeker als men er van kan zijn, dat het Kranenburg ook persoonlijk diepe voldoening heeft geschonken dat hij aldus praktische werkzaamheid op het terrein der staatkunde heeft kunnen paren aan op zichzelf toch al wat teoretisch blijven-de wetenschappelijke arbeid, zo stellig kan men er ook van overtuigd zijn, dat hij niet die persoonlijke voldoening heeft ge-zocht, maar slechts zich niet heeft kunnen en willen onttrekken aan datgene, wat hij voor zich zag liggen als een taak, die voor hem krachtens zijn kennen en kunnen ge-

eigend scheen. Hij is bereid geweest dag en nacht te werken voor al datgene, wat hem belangrijk voorkwam. Zijn kolleges bereidde hij met grote zorg voor; vele, ten dele omvangrijke, leerboeken staan op zijn naam; ook als politicus heeft hij zich de grote waardering mogen verwerven van waarschijnlijk nagenoeg allen, die hem op dat arbeidsterrein hebben kunnen volgen. Aan hem is op de voor hem meest vererende wijze waar geworden wat men wel in algemene zin gezegd heeft: per-soonlijkheid wordt niet hij die daarnaar streeft, maar degenen die zich onzelfzuch-tig aan zijn taken wijdt.

Hiermee moge ook de mens Kranen-burg voldoende geschetst zijn. Ons als hu-manisten kan het vooral toespreken – maar niet alléén humanisten spreekt het toe – dat hij, in alle eenvoud, zoveel ernst maakte met alles wat hij nu eenmaal als zijn menselijke verantwoordelijkheid zag.

Dank zijn wij, humanisten hem, huma-nist, ook verschuldigd, omdat hij op me-nige plaats de democratie op zo uitne-mende wijze heeft gediend. Reeds in de achter ons liggende jaren heeft hij echter van onze kant wel de meeste aandacht als rechtsfilosoof gehad. Des te eer is het van pas dit hier toe te geven, omdat niet on-waarschijnlijk de rechtsfilosofie hem van al de takken van wetenschap, die hij be-oefende, wel het liefst is gebleven. Er kan niet over worden getwijfeld, dat ook in komende jaren in onze kring Kranen-burg's naam nog vaak zal worden ge-noemd, van zijn arbeid nog vaak zal wor-den geprofiteerd, als wij bezig zijn met dezelfde vragen, die zozeer zijn belang-stelling hadden.

WASLANDER

Tweede Internationaal Humanistisch Congres

De Internationale Humanistische en Ethische Unie (erevoorzitter Lord Boyd Orr, D.S.O., F.R.S.; erecomité Julian Huxley, Herman J. Muller, Max C. Otto, Ellen Roy, F. Zernike) houdt van 26 t/m 31 juli in Conway Hall, Londen, haar tweede congres.

Op het eerste congres in 1952 gehouden te Amsterdam, werd door de bestaande organisaties (*de American Ethical Union, de American Humanist Association, de British Ethical Union, de Ethische Gemeinde te Wenen, het Humanistisch Verbond in België, het Humanistisch Verbond in Nederland, en de Radical Humanist beweging in India*) als stichters van een internationale humanistische unie uitgesproken dat de beginselen zouden zijn gebaseerd op humanistische grondslag, zijnde eerbiediging van de mens en verantwoordelijkheid ten aanzien van etische, wetenschappelijke en democratische normen en waarden.

Op het tweede congres, zullen deze leden-organisaties, en andere die sindsdien zijn toetreden (Japan, Noorwegen, Zuid-Afrika), bespreken wat van belang is voor deze internationale beweging ten aanzien van de hedendaagse problemen van enkeling en gemeenschap, van religie en levensovertuiging en van hun organisaties en taken.

De IHEU vertegenwoordigt meer in de moderne wereld dan het ledental van de aangesloten organisaties doet vermoeden, als zij de wezenlijke en noodzakelijke verbondenheid der mensen verkondigt en zoekt naar wegen om uitdrukking te geven aan dit geloof. Tot dit doel en zonder afbreuk te doen aan de vrijheid van overtuiging, zou zij allen willen verenigen die alleen staan omdat zij, op grond van hun opvatting buiten de gemeenschap van de historische godsdiensten staan, en niettemin verlangen naar een zinvol leven.

De IHEU wijst naar dit doel, gesteerd door de kracht der saamhorigheid en beziel door een gemeenschappelijke toewijding.

Programma

Vrijdag:	Middag	4.00 n.m.	Ontvangst
	Avond	8.00 n.m.	Toespraak van Lord Boyd Orr.
Zaterdag:	Ochtend	10.00- 1.00 v.m.	Rapporten der delegaties.
	Middag		Vrij.
	Avond	7.15 n.m.	Diner in het Lager-Huis.
Zondag:	Ochtend	11.00 v.m.	Bezinningsbijeenkomst.
	Middag }		
	Avond }	2.00 n.m.	Exkursie naar Cambridge.
Maandag:	Ochtend	10.00- 1.00 v.m.	Diskussies over de Kongresonderwerpen.
	Middag		Vrij.
	Avond	7.00-10.00 n.m.	Voortzetting van de diskussies.
Dinsdag:	Ochtend	10.00- 1.00 v.m.	Beëindiging van de diskussies.
	Middag		Vrij.
	Avond	7.30-10.00 n.m.	Openbare bijeenkomst.
Woensdag:	Ochtend	10.00- 1.00 v.m.	Overzicht van de diskussies.
	Middag	3.00- 5.00 n.m.	Resoluties, sluiting.

Als onze generatie gekonfronteerd wordt met ongehoorde gevaren en een last draagt van verantwoordelijkheden zonder voorbeeld, beschikt zij toch ook over onvergelykelijke mogelijkheden niet alleen op materieel maar ook op moreel gebied. Om opgewassen te zijn tegen deze gevaren, deze verantwoordelijkheden en deze kansen, zijn de leden van de IHEU er zich van bewust dat uitzonderlijke inspanning noodzakelijk is en zij nodigen allen uit die hun uitgangspunten en idealen onderschrijven, hen dan ook in hun streven te steunen.

Regelingen

Naast de voltallige zittingen zullen er drie sektie-vergaderingen plaats hebben op maandag en dinsdag. De vier sekties zullen respectievelijk gewijf worden aan:

Levensovertuiging, Persoonlijk Leven, Maatschappelijk Leven en Organisatie.

Voor elk onderwerp zal een pre-advies en een commentaar daarop tijdig worden voorbereid door bevoegde personen en worden afgedrukt in het kongresprogramma, dat aan alle leden van het kongres per post zal worden toegezonden.

Alle deelnemers aan het kongres hebben het recht deel te nemen aan de diskussies, doch alleen de officiële afgevaardigden zijn bevoegd om te stemmen over de definitieve resoluties.

Uitnodiging

Personen of groepen die wensen deel te nemen aan het kongres worden uitgenodigd te schrijven naar: *Stanton Coit House 13, Prince of Wales Terrace, London W 8.* Het kongresgeld bedraagt £ 10/- voor deelnemende organisaties die geen lid van de IHEU zijn en £ 1/- voor partikulieren (exklusief de kosten van exkursies, maaltijden, enz.).

2) Welke soort van zekerheden biedt het humanisme? Zijn ze slechts te vinden op het gebied van de feiten of ook op dat van de waarden of in zekere betrekkingen daartussen?

3) Welke algemene verantwoordelijkheden legt het humanisme de mensen als menselijke wezens op, en op welke gronden?

4) Op welke wijze leert het humanisme de mensen hun lot onder ogen te zien en er boven uit te stijgen?

Een andere groep van problemen wordt opgeworpen door de vraag: hoe kan het humanisme als beweging een humanistische levenswijze bevorderen? Naast de theorie, zal een humanistische beweging een bepaald programma moeten ontwerpen om de mensen te helpen een humanistisch ideaal van persoonlijk leven te verwezenlijken. Zonder voor het doel van deze uiteenzetting inbreuk te maken op het terrein van het sociale leven: wat moeten de hoofdpunten en prioriteiten van zo'n programma zijn?

Sociaal leven

In ruime zin is de humanistische beweging een pedagogische beweging, die beoogt de mensen te beïnvloeden en hun houdingen, neigingen en doeleinden te veranderen. Maar het is hopeloos om tegen de gemeenschap in op te voeden. De gemeenschap is de grondslag van de feitelijke omstandigheden en de bron van de overheersende invloeden. Daarom heeft het humanisme evenveel te maken met politieke en sociale vragen als met zijn eigen leer. Het is geen kultus die zich enkel bemoeit met de instandhouding van zijn eigen gebruiken.

In de westerse wereld verplaatst zich het sociale probleem van materiële en politieke omstandigheden (honger en onderdrukking als bedreiging van de menselijke waardigheid) naar een zedelijke en psychologische uitdaging (belemmeringen in werk en vrije tijd). Maar in het grootste deel van de wereld bepalen nog steeds tekorten de maatschappelijke nood met al zijn zedelijke, sociale en politieke gevolgen, met inbegrip van ideologische verdeeldheid en tegenstellingen. Het humanisme moet bezielen tot de opvatting van een wereldorde, die op menselijke saamenhorigheid gegrondvest is, zonder dat het zich met een speciale maatschappijvorm of met een speciaal sociaal of politiek programma vereenzelvigt. Niettegenstaande dat verkondigt het vrijheid en gerechtigheid als onuitwisbare eisen voor elke gemeenschap.

1) Hoe kan een humanistische beweging de ontwikkeling van de menselijke persoonlijkheid en de sociale verantwoordelijkheid voor elk medemens bevorderen zonder in partij-politiek verwickeld te worden?

2) Hoe kan het zijn bijdrage leveren tot de strijd tegen het proces van versplintering en ontmenselijking in de huidige massa-maatschappij en tegelijkertijd zijn verbondenheid met de mensen in de laagontwikkelde gebieden verwezenlijken?

Voor het beantwoorden van deze vragen wordt van humanisten verlangd, dat zij de uitdaging van de moderne wereld aanvaarden, zonder menselijke idealen te verloochenen en zonder menselijke werkelijkheid op te offeren aan ideële abstrakties.

Organisatie

Onder organisatie wordt verstaan enerzijds een techniek van werken, die een middel tot een doel is, en anderzijds een vormgeving van menselijke betrekkingen die een doel in zich zelf is. Technisch gesproken moeten humanistische organisaties dienen tot het doel humanistische ideeën en idealen te verspreiden, humanistische rechten te verdedigen en sociale politiek te beïnvloeden; als vormgeving van menselijke betrekkingen moeten zij een voorbeeld van een humanistische levenswijze leveren.

De techniek van verspreiding van humanistische ideeën en idealen kan worden toegepast:

1) eenvoudig om invloed uit te oefenen.

2) om aanhang te verwerven.

Er zijn vele soorten van publiek en vermoedelijk zullen daaronder sommige zijn, die bijzonder ontvankelijk voor humanistische ideeën en idealen zijn, of bijzonder bruikbaar voor een humanistische beweging.

Kunnen zulke delen van het publiek duidelijk (Zie verder pag. 7)

Probleemstellingen

Levensovertuiging

Individuele humanisten en ook bij de IHEU aangesloten organisaties mogen hun overtuigingen op bijzondere filosofische stelsels grondvesten, maar de internationale humanistische beweging kiest niet voor een of ander filosofisch stelsel. Humanistische organisaties zijn verenigd in de IHEU, omdat zij dezelfde intellectuele en morele tradities gemeen hebben, en omdat zij dezelfde houding aannemen, dezelfde zaak ondersteunen en dezelfde doeleinden onderschrijven.

Deze gemeenschappelijke toewijding is allereerst praktisch gericht, ofschoon het aannemelijk is, dat zij op gemeenschappelijke overtuigingen gebaseerd is. Sommige humanistische organisaties, die deze praktische toewijding delen, zullen een gelijke waarde toekennen aan de tot de verbeelding sprekende aspecten van een wetenschappelijke of idealistische wereldbeschouwing. Onder de titel „Levensovertuiging” moet een poging gedaan worden, de fundamentele overtuigingen en waarden vast te stellen, die de humanisten onderscheiden en deze kenschetsende taken en houdingen ondersteunen. De formulering van fundamentele overtuigingen is enkel het begin. Elk van die overtuigingen moet 1) volledig

omschreven en onderscheiden worden, 2) gerechtvaardigd worden en 3) beoordeeld worden in het licht van zijn konsekventies. Op deze wijze, in zoverre een vergaande overeenstemming bereikt kan worden, zou een filosofische basis voor een internationale humanistische beweging gelegd kunnen worden. Niet door te kiezen uit filosofische „ismes”, maar op gerechtvaardigde wijze, die ook het beste zowel Humanisme als Filosofie tot hun recht doet komen, door verdiept gemeenschappelijk denken over de betekenis en geldigheid van de onderstellingen, houdingen en beslissingen, die ons tot humanisten gemaakt hebben en ons tezamen brachten.

Persoonlijk leven

De funktie van de traditionele godsdiensten bestond daarin, de mensen vertrouwd te maken met een inzicht in hun wezen, hun zekerheid over de betekenis van hun leven te verschaffen en ze dan in staat te stellen hun lot onder de ogen te zien en er boven uit te stijgen. Welk beeld van de menselijke situatie verwezenlijkt het humanisme?

1) Is het naar humanistische opvatting nodig en zo ja, in welke zin, „een tweede natuur” te verwerven om zich te vernieuwen?

te rijmen – ja, dan ontstaat ineens weer een gedicht, dat iets bijzonders is;

STUDIE IN 'DAGLICHT'

En zo zijn er nog veel meer gedichten, die een zeer aparte, indringende klank hebben. Het is te hopen dat deze, bij een volgende bundel, de hoofdtoon zullen voeren!

*Wij zijn voorgoed met haar op reis.
Wij zijn de vingers van haar hand.*

*Poëzie is mijn adem, beweegt
mijn voeten, aarzelend soms,
over de aarde die daarom vraagt.*

*maar de dood is slechts de stilte in de taal
nadat het laatste woord geklonken heeft.
De dood is een ontroering.*

Hans Andreus is de auteur van „Het explosieve uur”, uitgegeven door Bert Bakker, Daamen N.V., Den Haag, 1955. Andreus, die begon met radiobewerkingen en kabaret- en revueteksten te schrijven, debuteerde in 1947 in „Centaur” als dichter en is nu mederedakteur van „Podium”. Deze vijfde bundel van Andreus' hand is niet bijzonder overtuigend: Andreus schrijft een soort abstrakte atonale poëzie, waarin het heel moeilijk is, zelfs door persoonlijke associaties, enige lijn te ontdekken. Er is veel sprake van elementaire begrippen zon, aarde, hemel, vuur en opvallend veel negativeringen worden gebruikt: in een gedicht van twaalf regels op pag. 9 zelfs twaalf maal. Voortdurend keren terug de woorden: geen, niet, niets, niet meer, genoeg van, nimmer meer. Een opmerkelijke trek in een bundel, die zelf trouwens verder ook weinig positiefs biedt.

door

Maar dat staat dan ook tussen haakjes. Ge-
kruid met: een kinderwagen op een gletscher,
de stoelgang van de zondeval, strohalmen vin-
gerzielen vingervluchtig, nagels vol vergezich-
ten levert dit toch nauwelijks poëzie. Zou Vin-
kenoog wel eens sonnetten van Hooft of ge-
dichten van Leopold gelezen hebben? Atonali-
teit is maar al te vaak ekskuis voor lieden, die
het métier niet beheersen.

Eldert Willems debuteerde met „*Boekje van Weer en Wind*” (uitg. Colibrant, te Lier, Vlaanderen). Willems schreef een bundeltje, geïnspireerd door Terschelling: impressionistische poëzie, heel eigen en zuiver van toon en tot nog toe gelukkig ontkomen aan de druk der experimentelen. Wat niet zeggen wil, dat zijn boekje geen „experiment” is: de gedichten zijn nieuw van toon en vorm; als debuteert zeer geslaagd. Soms doet het wat gemaniëreerd aan: een in een bepaald geval functionele herhaling moet geen procedé worden! B.v.: de zee, de zee; witstille takken. Vogels hangen uit gele takken; naderend naderend; bitter bittere smaak; late vogels die rekken rekken en bergen de zee-zeekeur; aan droog droog zand; de kleur van het wit wit; zwellen uit zwellen uit, wit wit vrouwite, wie sloeg wie sloeg . . .

Geén gemakkelijke poëzie, omdat zij zeer visueel en zeer beeldend is, maar ongetwijfeld de moeite van het lezen waard.

Uit eigen kring, nl. van P. C. *Buijterse*, ontvingen wij „*Ontdooi Besef*” van Vrijbouter: een bundeltje, dat vooralsnog „amateurisme” wil zijn, maar van het goede soort.

verschijnt om de veertien dagen

Hoofdredakteur: dr. H. Bongers.
Redaktiesekretaris: H. Danz, Schieweg
 87c, Rotterdam, Telefoon: 80641.
Administratie, abonneementen en adver-
tenties: Oudegracht 152, Utrecht.
 Telefoon: 10163. Postgiro 304960, t.n.v.
 Humanistisch Verbond, Utrecht.
Advertentietarieven op aanvraag. Kleine
advertenties: f 1,— per regel. Abonnee-
mentsprijs: voor leden van het Huma-
nistisch Verbond f 3,50 p. jaar, voor niet-
leden f 6,—. Buitenland f 6,50. Losse
nummers: f 0,20.

het antwoordde niet.

Ik heb maar een van de kortste voorbeelden uitgezocht, want het is werkelijk verknoeien van plaatsruimte. Als Christine Meyling durft

(Slot van pag. 6)

aangewezen worden en voorstellen gedaan hoe men ze kan bereiken en interesseren?

De gemeenschappen en groepen die de humanistische beweging vormen, moeten gemeenschappen zijn in welke een humanistische vormgeving van betrekkingen en gedrag wordt beproefd. Wat zijn daarvan de hoofdkenmerken? Door welke wijze van activiteiten en gebruiken worden zij aan de dag gebracht en ontwikkeld? Welke psychologische behoeften moeten door een humanistische groep bevredigd worden?

Een humanistische beweging biedt diensten aan en verschaft gelegenheid voor dienstbetoon. Zo'n aanbod is belachelijk wanneer de aangeboden hulp niet vakkundig is of wanneer de bekwaamheid om degenen, die hulp bieden te scholen, niet aanwezig is. Zulke een vakkundigheid moet inhouden: groepsleiding, zedelijke vorming, geestelijke verzorging, leiding van huwelijken en begravingen en de technieken van sociale werkzaamheid. Talenten voor dit werk in de beweging op te sporen en deze te scholen, is de fundamentele taak van de organisatie. Hoe moet dat gebeuren, speciaal in de periode van de eerste ontplooiing van een beweging?

Heden overleed onze lieve man en vader
Wiebo Johannes Meijer,
Oud-Directeur der P.T.T.,
in de ouderdom van 75 jaar.
C. W. Meijer-Van Veen
H. M. Meijer
Zeist, 6 dec. 1956
Laan v. Rijnwijk 1
Nieuw-Beerschoten, flat A 8

Indien U zich in de rijen
der humanisten heeft geschaard en
bovendien lid is van de P.v.d.A.
sluit U dan aan bij de
**HUMANISTISCHE
WERKGEMEENSCHAP**
in d Partij van de Arbeid!
Vraagt U eens een proefnummer
van ons maandblad
„VERNIEUWING”
Het sekretariaat der H.W.G.,
Haagweg 210, Leiden,
verstrekt U gaarne inlichtingen

De kerkelijken zorgen voor hun wezen door
het instandhouden van weeshuizen etc.
Buiten-kerkelijken zorgen voor hun wezen
door zich aan te sluiten bij de
WEEZENKAS
Vereniging op de grondslag van
het beginsel:
„Opvoeding zonder geloofsdogma”
Inlichtingen omtrent het lidmaatschap
bij de Sekretaris W. DE HAAS,
Adm. de Ruyterweg 234, Amsterdam-W.

CREMATIE
*Heeft U reeds een
codicil geschreven?
Wacht niet tot het
te laat is.
Op verzoek worden
codicil-formulieren
gaarne toegezonden.*
**VERENIGING
VOOR FACULTATIEVE
LIJKVERBRANDING**
Riouwstraat 186, 's-Gravenhage
Telefoon K 1700-554797

HET MENSELIJKE LEVEN
eenvoudige zedenleer door A. VLOEMANS
gebonden f 3,90
Bestellingen op postgiro 304960, t.n.v.
Humanistisch Verbond, Oudegracht 152, Utrecht

VREDESACTIE
Radicaal Pacifistisch Maandblad
onder redactie van Dr. W. J. JONG en H. KUYSTEN
Administratie-adres: Postbus 246, Rotterdam
Postgiro 445129 • Abonnementsprijs f 3.— per jaar

Het Hoofdbestuur van het Humanistisch Verbond wenst aan te stellen een

BESTUURS-ASSISTENT

voor het Centrale Verbondswerk en voor het beheer van het
humanistisch Conferentie- en Vakantie-oord De Ark te Nunspeet

Vereisten: ☉ Ruime algemene ontwikkeling
☉ Goed stylist
☉ Administratief en commercieel inzicht

Geboden wordt een interessante, afwisselende werkkring, waar-
van de honorering afhankelijk is van ervaring en capaciteiten

Uitsluitend schriftelijke sollicitaties, vergezeld van pasfoto, in te dienen bij
het Hoofdbestuur van het Humanistisch Verbond, Oudegracht 152, Utrecht

Bespaar ons werk en Uzelf inkassokosten door het
abonnementsgeld 1957 voor Mens en Wereld
(voor leden-abonnees f 3,50, voor niet leden-abonnees f 6,— p.j.)
over te maken op postgiro 304960 ten name van
Humanistisch Verbond te Utrecht.
Bij voorbaat onze dank! Adm. Mens en Wereld

REKENSCHAP

Driemaandelijks tijdschrift voor wetenschap en cultuur, onder redactie van Prof.
Dr. H. Freudenthal, Prof. Mr. Dr. H. R. Hoetink, F. P. Huygens, Dr. B. W. Schaper,
Prof. Dr. G. Stuiveling en Prof. Dr. L. G. van der Wal.

Abonnementsprijs f 7,50 per jaar (voor donateurs en kontributanten van Socrates
en voor studenten f 6,— per jaar).

Gratis proefnummers aan te vragen bij het Sekretariaat, Oudegracht 152, Utrecht.
Uitgave van de Humanistische Stichting Socrates.

Echt en onecht in geloof en ongeloof

Een nieuwe brochure van de hand van
Prof. Dr. T. T. TEN HAVE (oud-hoofdbestuurslid)

Prijs 75 cent

Bestellingen te richten aan het Centraal Bureau Humanistisch Verbond
Oudegracht 152, Utrecht — Telef. 10163 — Postgirorekening 304960